

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق

حمیدحسن پور^۱

چکیده:

هوانیروز یگان متحرک هوایی نیروی زمینی ارتش است که معمولاً همراه با سایر نیروهای رزمی و پشتیبانی رزمی به کار می‌رود. و در ارتش‌های جهان اهمیت زیادی دارد. پس از تهاجم سراسری ارتش عراق به جمهوری اسلامی ایران، هوانیروز ارتش به‌عنوان نیروی واکنش سریع، نقش مؤثری در کندکردن پیش‌روی دشمن، انهدام تجهیزات، ادوات زرهی و تثبیت متجاوز ایفا نمود. بر این اساس نوشتار حاضر در صدد پاسخ به این پرسش است که نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ارتش در جنگ ایران و عراق در سال اول جنگ تحمیلی در منطقه جنوب چگونه بوده است؟ برای تبیین این موضوع، اهداف تحقیق، که نقش هوانیروز ارتش در انهدام تجهیزات، ادوات زرهی و تثبیت متجاوز می‌باشد مورد بررسی قرار خواهد گرفت. روش تحقیق توصیفی بوده، و با بهره‌گیری از اسناد و مدارک، خاطرات رزمندگان و کتابخانه تخصصی اطلاعات لازم جمع‌آوری شده است.

واژگان کلیدی:

جنگ تحمیلی، نیروی زمینی، هوانیروز، منطقه جنوب،

مقدمه

در جنگ‌های امروزی وجود یگان‌های واکنش سریع و عملیات تأثیرمحور یک ضرورت محسوب می‌شود. عملیات "واکنش سریع" برای یک نیروی نظامی به مثابه آب و هوا برای بقای یک موجود زنده است و در مولفه‌های پویایی، استحکام و اقتدار یک نیرو، نقش حیاتی و به سزایی دارد. با تغییر رویکرد جنگ‌ها و ظهور جنگ‌های نامتقارن در منطقه ژئواستراتژیک جنوب غرب آسیا طی دو دهه اخیر، لزوم بازنگری در سازماندهی یگان‌ها و دگرگونی در اهداف و ساختار آن‌ها بیش از پیش ضرورت یافته است بطوریکه، امروزه عملیات واکنش سریع اصلی‌ترین ماموریت هر نیروی نظامی محسوب می‌شود تا ضمن اهمیت به آن، قادر به اجرای هرگونه عملیات در هر زمان و مکان باشند.

بی‌شک با ظهور تکنولوژی و فن‌آوری‌های مدرن و اختراع تجهیزات و سلاح‌های پیچیده و پیشرفته، نگاه طراحان و کارشناسان نظامی به جنگ در شرایط امروزی متفاوت از گذشته است. عملیات‌های واکنش سریع محور جنگ‌های آینده است و مسلماً نیرو و ارتشی در جنگ‌های آینده قدرتمندانه، برتری میدان نبرد را به دست می‌گیرد که یگان‌ها و نیروهایش توان عملیاتی جنگ‌های برق آسا را داشته باشند. در این شرایط مطمئناً ورق جنگ به سود طرفی خواهد بود که ابزارهای منحصر به فردی برای تصمیم‌گیری سریع فرماندهانش داشته باشد، و نیروها نیز سریع عمل کنند و طرح‌ها را در میدان رزم به منصفه ظهور رسانند. فرماندهان ارتش ایالات متحده آمریکا، بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر از عملیات واکنش سریع تحت عنوان حملات برق‌آسای پیش‌دستانه و پیشگیرانه استفاده نموده، و در سیاست دفاعی خود چنین گفته‌اند: «نیروهای مسلح آمریکا باید آمادگی حمله به هر نقطه جهان را داشته باشند و این جنگ با جنگ‌های گذشته فرق می‌کند» به بیان دیگر استراتژی حملات پیش-دستانه و برق‌آسا، حداکثر ریسک‌گریزی از منابع بالقوه و بالفعل تهدیدات مرگبار نامتقارن است. (پیشگاه هادیان : ۱۹)

ارتش آمریکا برای نخستین بار از بالگردها در جنگ کره استفاده کرد. کاربرد گسترده واحدهای هوانیروز در جنگ ویتنام، دستور کار قرار گرفت. استفاده وسیع از بالگردها برای حمل و نقل، لجستیک، شناسایی، کنترل آتش، فرماندهی، نجات، ایستگاه‌های تجدید کننده و خدمات پیام رسانی، آسیب‌پذیری آن‌ها را در برابر دفاع ضد هوایی مستقر در روی زمین و آتش پیاده نظام بیشتر ساخت. (ایزدی، ۱۳۸۰: ۲۵)

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق.....۴۱

نقش بی‌بدیل یگان پروازی نیروی زمینی ارتش در سرکوب منافقین در بدو پیروزی انقلاب اسلامی ایران و پس از آن در ۸ سال دفاع مقدس و حضور در عملیات بی‌شمار و پشتیبانی از رزمندگان و همچنین جابه‌جایی نیروها و ادوات، بیانگر ارتقا نقش هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران به عنوان نیروی واکنش سریع بوده است. بارزترین و گویاترین خصیصه این یگان پروازی در عملیات و ماموریت‌های واکنش سریع آن است که در هر مأموریت و عملیاتی جزو اولین نیروهایی بودند که در مناطق عملیاتی حضور داشته‌اند.

هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران توانمندی و قابلیت‌های مهمی را در اجرای عملیات واکنش سریع، سرعت عمل در جابه‌جایی نیروها، حمل مهمات، تدارکات و قدرت آتش در سال اول جنگ تحمیلی و... به نمایش گذاشته و سبب شده است تا فرماندهان ارتش و سپاه پاسداران از این نیروی جوان، به‌عنوان یکی از یگان‌های موثر پشتیبانی‌کننده و تأثیرمحور در همه عملیات‌ها به‌طور گسترده استفاده کنند. حضور موثر هوانیروز در وقایع پایه و کردستان، نقش بی‌بدیلش در مقابله با تجاوز ارتش بعث به خوزستان و حماسه آفرینی‌اش در فتوحات دفاع مقدس همواره مورد تحسین و تمجید قرار گرفته است. (باباجانی، ۱۳۹۳:

۴۴)

تشریح و بیان مسئله

با توجه به تغییر ماهیت جنگ‌ها، ارتش‌های دنیا تلاش می‌کنند تا حد ممکن یگان‌های خود را کوچک و سبک، و چالاک برای شرکت در عملیات واکنش سریع آماده کنند کشورهای غربی، بویژه آمریکا عمده طرح چابک‌سازی را در ساختار ارتش در نیروهای مختلف انجام داده است به عبارتی هوانیروز از جمله یگان‌هایی است که نقش سازنده و اثربخشی در عملیات واکنش سریع ایفا می‌نماید. در این رابطه، هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران در آغاز جنگ تحمیلی با انواع بالگردهای خود در جنوب کشور مستقر، و با پروازهای عملیاتی، پشتیبانی رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی خود را از یگان‌های زمینی شروع نمود و زمانی که فرودگاه‌های کشور توسط هواپیماهای عراقی بمباران گردیدند، این یگان به عنوان یکی از عناصر تعیین‌کننده و تأثیرمحور در سرنوشت سال اول جنگ تحمیلی خصوصاً در ماه‌های نخست جنگ، در نجات سوسنگرد و آبادان، نقش آفرینی نموده است. در اکثر عملیات‌های دفاع مقدس به ویژه، منطقه جنوب کشور حضور معنادار و کارآمد داشته به حدی که نقش سازنده و کم‌نظیر این یگان نام او را با اکثر عملیات‌های ارتش و سپاه پاسداران پیوند زده و

در صحنه جنگ افتخارآفرین، و کارنامه درخشانی را به خود اختصاص داده است. اما به نظر می‌رسد شایستگی‌ها، توانمندیهای عملیاتی این یگان توانمند، مورد غفلت واقع شده و به درستی به نقش آن پرداخته نشده است. زیرا با نبود یا به موقع عمل نکردن این یگان توانمند و واکنش سریع، احتمالاً قسمت‌های عظیمی از منطقه خوزستان دچار ضعف گردیده و توان رزمی یگان‌های رزمی تقلیل می‌یافت. لذا محقق در پی آن است: به تبیین نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ تحمیلی در منطقه جنوب کشور بپردازد. انجام این تحقیق موجب می‌شود فرماندهان، توانمندی و قابلیت‌های هوانیروز را خوب بشناسند و در جنگ‌های نوظهور و آینده، که سرعت عمل و تأثیرمحور بودن از شاخصه‌های بارز آن‌ها می‌باشد، بهره‌برداری خوب و سازنده‌ای از آن بعمل آورند، از سویی نقش مثبت و مؤثر آن در سال اول جنگ از منظر آینده پژوهی برای نسل آینده و افسران جوان و خلبانان کشور به خوبی تبیین شود، و آموزه‌ها و تجارب حاصله به نسل کنونی و آیندگان منتقل شود. تا بتوان از همه توانمندی‌های بالقوه‌ی این یگان واکنش سریع بیش از پیش بهره‌مند شد. در صورت مغفول ماندن این تحقیق، مقدرات و قابلیت‌های هوانیروز در جایگاه یک نیروی واکنش سریع توسط فرماندهان و نسل کنونی بویژه افسران خلبان جوان شناخته نخواهد شد. بنابراین در جنگ‌های آینده نیز با پیچیده بودن صحنه عملیات از وجود ارزشمند و پشتیبانی آتش هوایی این یگان پرتحرک نمی‌توان بهره لازم و کافی را برد. در نتیجه تلفات و ضایعات زیادی به نیروهای زمینی و تجهیزات آن وارد خواهد آمد که احتمالاً موجب تضعیف روحیه نیروهای خودی در میدان نبرد خواهد شد؛ و نیروهای مسلح و کشور متحمل خسارات جبران ناپذیری شوند.

اهداف تحقیق:

تبیین نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق

سؤال اصلی تحقیق:

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق چگونه بوده است؟

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق.....۴۳

سوالات فرعی تحقیق:

- ۱- نقش هوانیروز در سال اول جنگ تحمیلی به‌عنوان یگان واکنش سریع در منطقه عملیاتی جنوب کشور در تثبیت متجاوز چگونه بوده است؟
- ۲- نقش هوانیروز در سال اول جنگ تحمیلی به‌عنوان یگان واکنش سریع در منطقه عملیاتی جنوب کشور در انهدام تجهیزات متجاوز چگونه بوده است؟

نوع و روش تحقیق:

با توجه به ماهیت موضوع تحقیق و استفاده‌ای که می‌توان از نتایج آن برای مدیریت این یگان در جنگ برد این تحقیق از نوع کاربردی می‌باشد؛ و از آن‌جا که محقق سعی دارد تا آن‌چه هست را بدون هیچ‌گونه دخالت با بهره‌گیری از اسناد و مدارک، خاطرات رزمندگان، کتب مرتبط، گزارش دهد؛ بنابراین روش تحقیق، توصیفی می‌باشد. جمع‌آوری اطلاعات برای انجام این تحقیق، عمدتاً از روش کتابخانه‌ای صورت گرفته است. هم‌چنین از مصاحبه تعدادی از خلبانان که در آن زمان در میدان نبرد حضور داشته‌اند استفاده گردیده و سایر اطلاعات نیز از طریق جستجوی کتابخانه‌ای، اینترنتی و بانک اطلاعات داخلی به دست آمده است.

مبانی نظری

نیروی واکنش سریع و نیروی دلتا^۱

به‌طور کلی نیروهای واکنش سریع در نیروی زمینی، رنجرها و در نیروی دریایی تفنگ‌داران دریایی و شیران دریایی نام می‌گیرند. نیروهای واکنش سریع (مخصوص) جز واحدهای نخبه رزمی شناخته می‌شوند. و بیشتر از واحدهای رزمی، رسته‌های پیاده و زرهی و در صورت نیاز سازمانی از رسته‌های دیگر انتخاب می‌شوند. واحدهای نخبه رزمی یا تکاور برای تصاحب سرپل‌های عملیاتی، تعقیب، پاکسازی، تثبیت هدف عملیات ایذایی و نفوذ در عمق خاک دشمن سازماندهی و آموزش داده می‌شوند. (پیشگاه هادیان، ۱۳۸۶: ۴۴)

یگان‌های تکاور با قدرت و تحرک مانور بالا قادرند در نواحی قطبی، بیابانی، جنگلی، کوهستانی، شهری و روستایی بجنگند. ارتش هر کشور بر حسب موقعیت جغرافیایی و ژئوپلتیک خود به تدوین و توسعه طرح نیروهای مخصوص می‌پردازد. نیروهای مخصوص یا

^۱ . Delta Force

واکنش سریع در ارتش سلطنتی بریتانیا با نام تفنگ‌داران دریایی سلطنتی و در نیروی هوایی با نام نیروهای مخصوص هوایی شناخته می‌شوند. فرماندهی نیروهای مخصوص ارتش آمریکا واحدهای نخه رزمی مثل نیروی دلتا را از بین تفنگ‌داران دریایی و کلاه سبزه‌ها و رنجرهای نیروی زمینی شامل کلاه سبزه‌ها، کلاه مشکی‌ها و کلاه قهوه‌ای‌ها و نیز شیران دریایی انتخاب می‌کند و آموزش‌های خاص و منحصر به فردی برای آن‌ها تدارک می‌بیند. (همان: ۴۵)

آموزش نیروهای واکنش سریع (مخصوص) بخش حیاتی ارتش‌ها برای دستیابی به اهداف حساس به شمار می‌آیند. نیروها و یگان‌های مخصوص، استراتژی صحنه و تاکتیک عرصه نبرد را به هم پیوند می‌دهند. هنر عملیاتی نیروهای مخصوص قدرت آتش، تحرک سریع و برقراری شبکه ارتباطات و اطلاعات است. سامانه‌های جدید رزمی بهترین امکانات کمی نظامی را برای نیروهای واکنش سریع در چارچوب جنگ‌های شبکه‌ای فراهم کرده است. حداکثر آمادگی، تحرک سریع و قدرت پیش‌برد ماموریت از مشخصات و مختصات نیروهای واکنش سریع به شمار می‌روند. زیرساخت‌های آموزشی، سیاسی، نظامی و امنیتی نیروهای مخصوص قابل انطباق با ماموریت‌های غیرجنگی نیز می‌باشد. با توجه به آنچه که اشاره گردید واحدهای رزمی هوانیروز زیرساخت‌های اساسی برای شکل‌گیری جنگ‌های شبکه‌ای در سطح محلی و منطقه‌ای را برای واحدهای رزمی واکنش سریع فراهم می‌نمایند. ماهیت جنگ‌های نسل چهارمی برای ارتقاء عملیاتی، متکی بر تجهیزات و ابزارهای منحصر به فردمی باشند نیروی هوانیروز در محیط‌های عملیاتی و صحنه‌های نبرد امروزی کارکرد شبکه‌ای را همزمان با تحرک سریع انجام می‌دهند.

از مهم‌ترین توانایی‌های این نیروهای حرفه‌ای عملیات شبانه می‌باشد، نمونه عملیات تیم‌های واکنش سریع را می‌توان در سومالی مشاهده کرد. در ژانویه ۲۰۰۳، نیروهای ویژه ارتش آمریکا تحت عنوان اس.ا.و.اف^۱ با بهره‌گیری از بالگرد در موگادیشو (سومالی) پیاده و اقدام به برقراری ارتباط با رهبران قبایل بومی سومالی نمودند. هدف از این ارتباطات کسب اطلاعاتی در خصوص چگونگی حفاظت از نیروها و هم‌چنین عملیات نجات آتی بود. (هادیان، ۱۳۸۶: ۴۶)

^۱. SOF – Special Operation Forces

عملیات تأثیر محور

عملیات تأثیر محور یا EBO^۱ و مفهوم جدیدی از بکارگیری نیروی نظامی در عملیات نظامی است. کلید عملیات تأثیر محور، حمله به مجموعه‌ای از اهداف خاص به منظور فروپاشی نظامند دشمن است. این شیوه نوین رزمی با دستیابی به تأثیرات متعدد، بدون استفاده از انبوه نیرو می‌تواند منجر به پیروزی با حداقل تلفات جانی و اتلاف منابع در هر دو طرف شود. حملات برق‌آسای آلمان‌ها در جنگ جهانی دوم و نقش آفرینی هوانیروز ارتش جمهوری اسلامی ایران در سالهای اول جنگ عراق - ایران را می‌توان به عملیات تأثیر محور تعبیر کرد.

عملیات تأثیر محور مفهوم جدیدی از به کارگیری نیروی نظامی در عملیات نظامی است. دارای توان بالقوه‌ی طرح‌ریزی، اجرا و برآورد عملیات‌های بحرانی و پیچیده است. این تدبیر بیشتر نوعی تغییر در چارچوب ذهنی است تا یک سیستم یا فناوری خاص. این تدبیر تأثیراتی علت و معلولی بین اعمال و نتایج مطلوب را بررسی می‌کند و این کار را با فراهم آوردن چارچوبی انجام می‌دهند که تأکید آن بر ارتباط با سایر عناصر قدرت از طریق تأثیراتی است که می‌تواند شرایط و نتایج را به نفع ما تغییر دهند. رویکرد تأثیر محور به صورت طبیعی بر گذر از حالتی به حالتی دیگر، به جای حالات ایستای سیستم پشتیبان نبرد، تأکید دارد. همچنین، عملیات تأثیر محور پشتیبان عملیات‌های زمینی و دریایی در انواع مختلف نبرد است که در اغلب مواقع با حضور نیروهای هوانیروز به همراه است در آینده احتمالاً تمرکز قوا جای خود را به تمرکز تأثیرات می‌دهد. پاسخ سریع و افزایش سرعت برای دستیابی به عوامل برترساز نیرویی جهت جبران ضعف نیروهای کوچکتر ضروری است. این - گونه عملیات برجسته‌های انسانی نبردها تأکید دارد. (جو باگی، ۱۳۸۵: ۲۹۱)

عملیات تأثیر محور بر اساس درک جامع از محیط عملیاتی و به منظور تأثیرگذاری یا تغییر رفتار سامانه دشمن و با استفاده از ابزارهای مختلف قدرت ملی طرح‌ریزی، اجرا و ارزیابی شود. و رویکرد تأثیر محور پیش از کارایی به اثربخشی توجه دارد. منظور از اثربخشی، هدف نهایی از اجرای عملیات تأثیر محور یعنی تغییر رفتار در دشمن است. فرآیندی است برای کسب تأثیر یا نتیجه راهبردی مورد نظر از راه بکارگیری کلی، هم‌افزا و چندگانه گسترده و وسیع، قابلیت‌های نظامی و غیرنظامی در سطوح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی، مفهوم تأثیر

^۱ . EBO – Effects - Based Operations

مبین نتیجه پیامد یا رخدادی فیزیکی، روانی یا کارکردی است که از اقدامات نظامی یا غیر نظامی ناشی می‌شود. (حیدری، ۱۳۹۲: ۶۲: ۶۳)

در سطح عملیاتی، عملیات تأثیرمحور را می‌توان تعامل و همکاری بین فرمانده عملیات و دیگر بازیگران کلیدی نبرد برای مقابله با عدم قطعیت انجام عملیات در مقابل دشمنی پیچیده و انطباق‌پذیر فرض کرد. نمونه‌های بارزی از کارکرد عملیات تأثیرمحور در طول دفاع مقدس که در عملیات شکست حصر آبادان به عنوان اولین عملیات بزرگ نیروهای ایرانی علیه دشمن با تأکید بر تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم هوانیروز انجام گرفت. این عملیات توانست ضمن ناکام گذاشتن این هدف حیاتی دشمن تأثیرات روانی قابل‌اعتنایی را متوجه دشمن ناظران منطقه‌ای و بین‌المللی و نیز افکار عمومی مردم ایران سازد. که تأثیر آن عملیات بر سرنوشت سیاسی ایران و عراق و سپس توازن قدرت نظامی این دو طرف مورد ملاحظه قرار می‌گرفت. به نوعی پیوند منطقی میان اهداف تاکتیکی و مقاصد راهبردی جنگ صورت پذیرفت که این خود یکی از اصول راهنمای عملیات تأثیرمحور به حساب می‌آید. (حیدری، ۱۳۹۲: ۶۵)

عملیات تأثیرمحور نامعلوم، ماهیتاً متغیر، مرعوب‌کننده و از نظر دشمن غیرقابل پیش‌بینی است. به هر جهت نیروی مبتنی بر عملیات تأثیرپایه تصمیم خود را بر دشمن تحمیل می‌کند. شایان ذکر است اطلاعات کلید موفقیت این‌گونه عملیات، می‌باشد. قابل ذکر است تعامل هوا به سطح، حوزه‌ای چالش برانگیز است، زیرا باید تاکتیک‌ها، تکنیک‌ها و رویه‌های جدیدی مانند تبادل همزمان داده‌ها با نیروهای زمینی خودی در سطح دسته، برای همزمان‌سازی عملیات با نیروهای زمینی ایجاد شوند.

دفاع مؤثر

هرگونه عملی که با بکارگیری کلیه وسایل و امکانات موجود، و با استفاده از یک سری موانع طبیعی و مصنوعی برای جلوگیری و مقاومت در مقابل پیشروی دشمن، به منظور بیرون راندن و انهدام نیروهای تک‌ور انجام می‌شود. دفاع مؤثر تعبیر می‌شود. به بیان دیگر دفاع مؤثر دفاعی است اثر بخش، مفید و کارآمد که زمینه‌ها و بستر لازم را جهت کم کردن مقدرات و امکانات عملیات آفندی دشمن، ممانعت از ورود دشمن به منطقه حیاتی مهیا می‌سازد. این نوع دفاع بسترساز عملیات‌های تهاجمی یا آفندی محسوب می‌شود. با انجام اثربخش و تأثیرگذار بودن دفاع مؤثر، شرایط لازم برای اجرای تک بر علیه مهاجم با شیوه و

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق.....۴۷

فنون خاص خود صورت می‌گیرد. دفاع مؤثر موجب می‌شود در قوا صرفه‌جویی شده و نیروها در منطقه دیگری بکار گرفته شوند. برای فرماندهان نیروهای درگیر در صحنه نبرد، فرصت ایجاد می‌کند تا بتوانند خود را بازیابی کرده نسبت به سازماندهی، آرایش و استقرار یگان‌ها در منطقه نبرد اقدام نمایند. (آقامحمدی، ۱۳۸۶: ۱۹۵)

برای اجرای موفقیت‌آمیز دفاع مؤثر، بعضی از عملیات‌ها مانند (عملیات سد موانع، عملیات ممانعت، عملیات سد و ممانعت) باهم ترکیب شده یا در کنار هم شکل می‌گیرند تا ابتکار عمل و کسب زمان را برای انتخاب منطقه نبرد مناسب نیروهای خودی آماده نماید. براساس تجربه جنگ‌ها و عملیات‌های مختلف در با این عمل متجاوز را وادار به انجام واکنش نموده تا بهره‌برداری لازم از نقاط ضعف و اشتباهات آفندی آن بعمل آید. به نمونه‌های آن در جنگ تحمیلی می‌توان به دفاع مؤثر لشکر ۹۲ زرهی خوزستان اشاره نمود با تهاجم سراسری ارتش بعثی عراق به مرزهای جنوب تا رسیدن یگان‌های دیگر ارتش به منطقه نبرد، لشکر ۹۲ با بکارگیری یگان‌های سرزمینی خود و کمک به هنگام بالگردهای هوانیروز توانست با مقاومت و پایداری نیروهای تحت امر خود دفاع مؤثر را به نمایش بگذارد و پیشروی ماشین جنگی ارتش عراق را کند، قسمتی از نیروهای دشمن را منهدم و ضربات سهمگینی به پیکره بخشی از یگان‌های متجاوز وارد نماید. (همان: ۱۹۶)

مدل مفهومی تحقیق

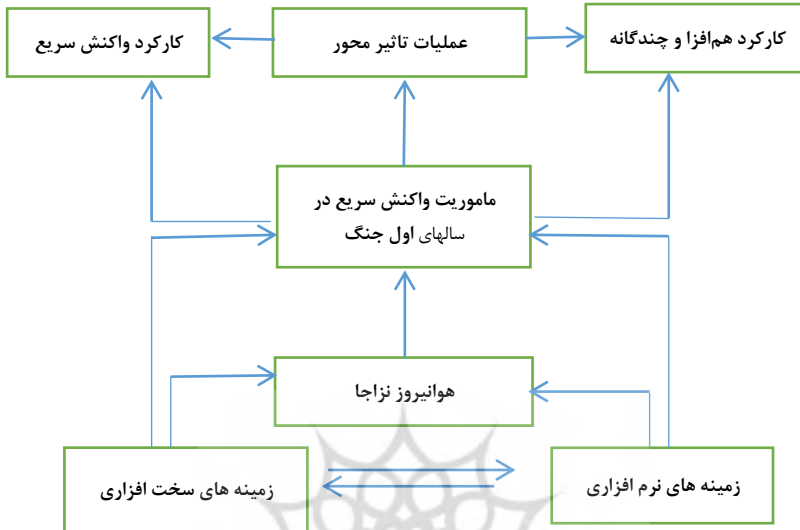
زمینه‌های سخت‌افزاری یگان هوانیروز را نیروی انسانی و تجهیزات آن تشکیل می‌دهد. نیروی انسانی ماهر و توانمندی دارد، خلبانان، کادر فنی و عناصر نگهداری و تعمیر از آموزش‌های عمومی و تخصصی بالایی برخوردار هستند، این یگان برای اجرای عملیات از تجهیزات بسیار خوب و کارآمدی، مانند بالگردهای شکاری، هجومی و ترابری همچنین انواع مختلف موشک هدایت شونده مثل تاو و... بهره می‌برد. و زمینه‌های نرم‌افزاری یگان هوانیروز شاخص‌هایی چون آموزش، برنامه‌ریزی، و فرآیند عملیاتی شامل می‌شود. آموزش‌های کاربردی و مؤثر ابتدا با سیملا تور شبیه‌ساز، سپس با انواع بالگرد در تمرین‌ها و رزمایش‌ها ارائه می‌گردد. کلیه فعالیت‌ها و هدف‌گذاری‌ها در این یگان با بهره‌گیری از یک برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت و بلندمدت با معادلات منطقی و دقیق صورت می‌گیرد.

با بکارگیری شاخص‌های نرم و سخت، یگان هوانیروز عملیات واکنش سریع زیادی را در طول سال‌های جنگ تحمیلی در کارنامه خود ثبت کرده است. و عملکرد بالایی در حوزه-

های مختلف رزمی و پشتیبانی رزمی از نیروهای زمینی داشته است. در میدان نبرد هم عملیاتهای موثری داشته و با شناسایی، دیده‌بانی و ترابری تجهیزات و افراد، رساندن تدارکات و تخلیه مجروحین و اسرا در نقش هم‌افزایی خوبی داشته است. کارکرد چندگانه هوانیروز تبیین‌کننده نقش و جایگاه آن به عنوان یک واحد رزمی واکنش سریع به منصف ظهور رسانیده است. عمده عملیات آن در مناطق مختلف جنوب و غرب بویژه در سال اول جنگ نقش تأثیرمحور داشته است و موجب انتقال صحنه‌ی عملیات شده است. با کارکرد عکس‌العمل سریع، به هنگام و اجرای عملیات تأثیرمحور، اکثر آینده‌های دشمن را با مشکل مواجه ساخته و به عبارتی باعث شده تا ارتش عراق آفند ناقص انجام دهد. بر همین مبنا می‌توان ادعا نمود که یگان هوانیروز در جنگ تحمیلی کارکرد واکنش سریع داشته است.

بنابراین از آن‌جایی که ماهیت جنگ‌ها رو به تغییر است تغییرات و دگرگونی‌های حاصل از انقلاب سخت‌افزاری و نرم‌افزاری موجب گردیده که ارتش‌ها بازنگری اساسی در ساختار نیروها و شیوه‌های نوین در تاکتیک و عملیات ایجاد نمایند. تکنیک‌ها و فنون جنگیدن با سبک جدید در نوع عملیات ویژه و حملات برق‌آسا و عملیات تأثیرمحور که خروجی آن به عملیات واکنش سریع ختم می‌شود بروز و ظهور پیدا کرده است. صحنه عملیات گسترده و وسیع شده، به نوعی فرماندهی و کنترل نیز سخت‌تر و با چالش‌هایی مواجه گردیده است. عکس‌العمل سریع، انتقال سریع صحنه‌ی نبرد، پرتحرک بودن، استقرار به موقع در مواضع نبرد و پاسخ‌گویی به‌هنگام به تهدیدات از ویژگی‌های نبرد زمینی است. هوانیروز، یگان هواپیمایی نیروی زمینی ارتش، به دلیل در اختیار داشتن بالگردهای متنوع از ساختار ویژه‌ای برخوردار است. این ویژگی‌ها، قابلیت‌های مهمی را از نظر توانمندی در تحرک و واکنش سریع، سرعت عمل در جابه‌جایی نیروها، حمل مهمات، تدارکات و قدرت آتش در جنگ تحمیلی و... به منصف ظهور رسانیده و سبب گردیده تا فرماندهان ارتش از این نیروی جوان، به‌عنوان یکی از یگان‌های مؤثر پشتیبانی‌کننده در همه عملیات‌ها به‌طور گسترده استفاده کنند.

شکل (۱) مدل مفهومی هوانیروز به عنوان نیروی واکنش سریع

تجزیه و تحلیل

فرآیند واکنش سریع هوانیروز در سال اول جنگ

مجموعه هوانیروز از همان روزهای اول پیروزی انقلاب وارد کارزار نبرد و انجام ماموریت شد، با آغاز تحرک‌های عناصر ضد انقلاب در مناطق غرب ایران هوانیروز به عنوان یکی از یگان‌های آماده برای مقابله با ضد انقلاب به این مناطق اعزام گردید در دوران دفاع مقدس هوانیروز یکی از یگان‌های واکنش سریع، قدرتمند، پرتحرک و کارآمد نیروی زمینی به حساب می‌آمد که در روزهای ابتدایی جنگ هم با توجه به وقوع درگیری در منطقه شمال غرب محدود عملیاتی خود را در مناطق غرب، جنوب غرب و تا حدی شمال غرب کشور گسترش داد، بیش از ۴ هزار ساعت پرواز عملیاتی حاصل عملکرد هوانیروز در سال اول جنگ است. ورود هوانیروز به صحنه جنگ در مناطق غرب و جنوب کشور، با پرواز بالگردهای شکاری کبرا و انهدام تعداد زیادی از نیروها و ادوات زرهی و مکانیزه دشمن، سبب تحولی بزرگ در صحنه نبرد گردید. (عزیزی، ۱۳۸۷: ۹) بالگردهای مستقر در اهواز، در محورهای حمیدیه - سوسنگرد، دب هردان و همچنین محور خرمشهر - اهواز با عملیات تک بر ادوات زرهی و واحدهای مکانیزه عراقی که از مرز گذشته و در حال پیشروی به سوی اهواز و فتح آن بودند، با پشتیبانی از یگان‌های نیروی زمینی ارتش و نیروهای مردمی در

کند کردن حرکت دشمن و تثبیت آن در مواضع اجباری نقش موثری ایفا نمودند. در مجموع در بیش از ۱۰۵ عملیات دوران دفاع مقدس هوانیروز نقش آفرینی داشته است. بیش از ۲۳۰ شهید از بهترین نیروهای متخصص و زبده خود را تقدیم انقلاب کرده است. (همان: ۱۰) تعدادی بالگرد شکاری کبرا و ترابری ۲۱۴ در کوی ذوالفقاریه آبادان مستقر شده که پشتیبانی از مدافعان خرمشهر و آبادان به عهده داشتند. زمان تهدید جزیره آبادان و محاصره آن توسط نیروهای دشمن، بالگردهای سنگین ترابری شنوک و ترابری ۲۱۴ و ۲۰۵ در فرودگاه‌های اهواز و ماه‌شهر مستقر شده، رزمندگان ارتش و سپاه و نیروهای مردمی را به جزیره آبادان ترابری نموده، در برگشت مجروحین و مردم جنگ زده آبادان و خرمشهر را که زیر گلوله باران نیروهای عراقی قرار گرفته بودند نسبت به تخلیه آنان اقدام می‌نمودند. سرانجام با ایثار و فداکاری رزمندگان اسلام، دشمن نتوانست به آبادان دسترسی پیدا کند و محاصره آن به صورت ناقص انجام شد. (حسینی و بختیاری، ۱۳۷۳: ۸۴-۸۱)

شاخص‌های تحلیل‌گر هوانیروز به عنوان نیروی واکنش سریع

الف) شاخص‌های نرم

۱) آموزش:

پایه و اساس هرگونه فعالیتی در جنگ را آموزش تشکیل می‌دهد با تغییر ماهیت جنگ‌ها، تغییرات قابل ملاحظه‌ای در سامانه آموزشی هوانیروز ایجاد شده است امروزه خلبانان هوانیروز و کارکنان متخصص و فنی آن در طول سالیان متمادی آموزش‌های عمومی و تخصصی خود را ارتقا داده‌اند. این آموزش‌ها ابتدا در مراکز مقدماتی بصورت مبانی نظری ارائه می‌شود. سپس خلبانان این نیرو با تکمیل آموزش‌های نظری و پایه در دانشکده پرواز دانشگاه افسری امام علی (ع) به مرکز آموزش شهید وطن‌پور اصفهان اعزام و آموزش‌های عمومی بالگرد و سپس آموزش تخصصی را در سخت‌ترین شرایط و وضعیت جهت ارتقاء توانمندی با یکی از بالگردهای تخصصی جت‌رنجر، ۲۱۴، ۲۰۵ و شنوک فرا می‌گیرند.

پس از طی دوره‌های عمومی و تخصصی خلبانان به واحدهای رزمی هوانیروز اختصاص یافته و با شرکت در پروازها و رزمایش‌های مختلف به تحصیل تجربه می‌پردازند. آموزش خلبانان بالگرد در همه مناطق کشور و در هر نوع شرایط جوی و جغرافیایی انجام می‌گیرد. البته تعدادی از آنان برای پرواز با هواپیماهای بال ثابت اختصاص می‌یابند که این هواپیماهای هوانیروز در عملیات‌های نیروی زمینی نقش سازنده و بسیار بالایی دارند. (روحانی، ۱۳۹۲: ۴) با توجه به راهبردهای آموزشی از زمان تشکیل تا هوانیروز با نگاه به

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق.....۵۱

تغییر ماهیت جنگ‌ها و با آموزش روزآمد و تاکتیک‌ها و فناوری توانسته است نیروی کوچک خود را به یک نیروی بزرگ، قدرتمند، واکنش سریع و راهبردی تبدیل نماید. در زمینه ارتقاء آموزش خلبانان هوانیروز، سیستم‌های فنی و شبیه‌سازها افزایش یافته و در حال بومی‌سازی آن‌ها هستند هوانیروز با رشد و پیشرفت در آموزش‌ها این توانایی را پیدا کرده، تا با هماهنگی هواپیماهای نیروی هوایی ارتش عملیات مشترک انجام دهد اجرای عملیات بالگردهای کبرا و ۲۱۴ به صورت تیم‌های آتش، همزمان با پایگاه چهارم شکاری، با بهره‌گیری از تجربیات پیشکسوتان نمونه بارز ارتقاء آموزش خلبانان هوانیروز و افزایش توانایی عملیاتی آن‌ها می‌باشد، که این آموزش‌ها و تجربیات به دانشجویان منتقل و طبیعتاً در بالا رفتن توان دفاعی کشور نقش بسزایی دارد. مراحل آموزش‌های دوره‌های فنی و خلبانی طی دوره آموزش زبان انگلیسی و آموزش‌های عمومی و تخصصی فنی و خلبانی می‌باشد. (یاری، ۱۳۹۲: ۱۶۹)

نمونه دیگر رشد و پیشرفت هوانیروز به لحاظ عملیاتی باید به اجرای عملیات هلی‌برن در شب اشاره کرد که بدون وسایل و تجهیزات دید در شب انجام شده است، بنابراین در صورت برتری الکترونیکی دشمن، بالگردها قادر هستند عملیات‌های مختلف از جمله عملیات واکنش سریع را در هر زمان و مکان اجرا نمایند. این خصیصه و ابتکار هوانیروز در زمره نیرویهای واکنش سریع و منحصر به فرد قرار داده است.

۲) برنامه‌ریزی:

برنامه‌ریزی اساس فعالیت‌های یک یگان نظامی را تشکیل می‌دهد. اما هنگام اجرای مأموریت‌های رزمی و عملیات جنگی اهمیت دوچندان پیدا می‌کند. واحدهای هوایی هوانیروز مستقر در مناطق عملیاتی جهت انجام هرگونه مأموریت‌های واگذاری و استقرار در منطقه، با برنامه‌ریزی دقیق و همه‌جانبه و در نظر گرفتن فاکتورهای لازم اقدام می‌نماید. با توجه به نوع مأموریت و عملیاتی که قرار است در آن شرکت کند تیم پروازی را با نوع بالگرد تعیین نموده همانگی‌های لازم با یگان زمینی و فرماندهان آنان انجام می‌گیرد. سپس محل فرود و استقرار وسایل پرنده با توجه به تعداد و نوع از نظر سطح محل فرود و چگونگی استقرار، عدم وجود موانع طبیعی و مصنوعی در اطراف فرود، با رعایت نکات تأمینی و ایمنی مشخص می‌گردد.

توسط افسران رابط هوانیروز، محل اسکان و تغذیه خلبانان مشخص می‌شود، نسبت به تأمین نیازمندی‌های آماد و پشتیبانی مانند سوخت، ماشین آتش‌نشانی و... همچنین هماهنگی‌های عملیاتی فنی ما بین هوانیروز و یگان پشتیبانی شونده مسئولیت تأمین بعمل می‌آید. برنامه‌ریزی هوانیروز با تغییر ماهیت جنگ‌ها و تجارب ارزنده خلبانان و فرماندهان از دقت بیشتری برخوردار است زیرا تغییر اشکال نبرد به معنی تحول در رابطه دفاع و تهاجم، زمان و مکان قدرت آتش و نمایش قدرت است موضوعی که در نهایت بر حرفه‌ای شدن جنگ و نبرد تأکید دارد (یاری، ۱۳۹۲: ۱۰۱). اما نکته مهمی که در ارتباط با هوانیروز واکنش سریع در سال اول جنگ می‌توان اشاره کرد این است برنامه‌ریزی عملیاتی برای پاسخگویی به آینده‌های دشمن می‌باشد برنامه‌ریزی عملیاتی منحصر به فردی هوانیروز به گونه‌ای است در صورت بروز افند دشمن برون مرزی در هر کدام از چهار جهات توان حضور به موقع و موثر را داراست. بنابراین نوع مکان‌گزینی و برنامه‌ریزی‌های پروازی هوانیروز در سالهای اول جنگ آن را در موقعیت برتر اجرای عملیاتی واکنش سریع قرار داد.

۳) فرایند عملیاتی:

در این زمینه هوانیروز سهم قابل توجهی در عملیات واکنش سریع، و انتقال نیروهای زمینی و ادوات و تجهیزات آن از یک صحنه نبرد به صحنه نبرد دیگر را دارد. به نمونه‌های آن در طول جنگ تحمیلی در منطقه غرب، بویژه در منطقه جنوب، مخصوصاً در سال اول جنگ تحمیلی می‌توان اشاره کرد. حائز اهمیت بودن یگان هوانیروز و نقش تعیین‌کننده و سرنوشت‌ساز آن را باید در کلام شهید عرصه‌های نبرد دفاع مقدس و نابعاً نظامی ارتش ایران، علی صیاد شیرازی جستجو کرد: «ما در عملیات‌های زمینی شکست و عدم موفقیت داشتیم اما هوانیروز در هیچ کدام از عملیات‌های خود شکست و عدم موفقیت نداشت. و بسیاری از عملیات‌های ما بدون حضور هوانیروز امکان‌پذیر نبود»

هوانیروز ارتش قادر است مأموریت‌های مختلفی را انجام دهد. از مأموریت‌های کلی این نیرو می‌توان به هدایت آتش توپخانه و خمپاره، فرماندهی و کنترل، دیده بانی، به تاخیر انداختن تحرک دشمن، تأمین حفاظت جناح‌ها در درون میدان نبرد، جابه‌جایی نیروها و تجهیزات، تخلیه مجروحان، عملیات ویژه، تصویربرداری هوایی و... اشاره کرد. برابر اظهار فرماندهان عملیات، در هر مرحله از عملیات که فرماندهان با توان رزمی بالای متجاوز مواجه می‌شدند و نیاز به تقویت آتش نزدیک هوایی احساس می‌شد.

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق.....۵۳

بالگردهای کبرا با استفاده از موشک‌های هدایت شونده مثل تاو نسبت به انهدام تانک‌های دشمن و جلوگیری از پیشروی دشمن اقدام می‌نمودند. بالگرد شناسایی جت‌رنجر هوانیروز در منطقه جنوب در سال اول جنگ تحمیلی با جمع‌آوری اخبار و اطلاعات و تهیه تصاویر عمودی از صحنه عملیات، با دیده‌بانی نزدیک هوایی از منطقه نبرد بازوی مستحکم فرماندهان بوده و نقش ارزنده‌ای را ایفا نمود. کنترل فضای رزم نزدیک را در اختیار داشت و حرکات و فعالیت‌های دشمن و پیشروی‌های آن را در مناطق مختلف زیر نظر گرفته و به فرماندهان عملیات مخابره می‌کرد. فعالیت‌ها و اقدامات سریع و به موقع بالگردهای یگان هوانیروز در وضعیت جنگی و بحران کم‌نظیر است. بی‌تردید یار شفیق دیده‌بان‌های توپخانه بود هر کجا از میدان رزم که دیده‌بان‌های توپخانه به دلایل شرایط منطقه نبرد قادر نبودند گرا و مسافت نیروهای دشمن را تهیه و به مواضع توپخانه گزارش نمایند جت‌رنجرهای شناسایی هوانیروز به کمک آن‌ها رفته، در تنظیم تیر توپخانه و سلاح‌های با سهم تیر منحنی نقش‌آفرینی می‌کردند. (یاری، ۱۳۹۲: ۹۴)

ب) شاخص‌های سخت

(۱) نیروی انسانی:

نگاه سازمان‌ها به نیروهای انسانی به عنوان مهم‌ترین عامل قدرت سازمانی به گونه‌ای است که امروزه همه بر این اصل مهم و چگونگی استفاده از آن هم در ساختارها و هم در کنار ابزارها، اتفاق نظر دارند تجربه‌ی سال‌های جنگ تحمیلی نشان داد بزرگ‌ترین سرمایه قوای مسلح، نیروی انسانی بوده است (آقامحمدی، ۱۳۹۲: ۲). با توجه به برنامه توسعه هوانیروز، یکی از مهم‌ترین اهداف این یگان، تأمین نیازهای نیروی انسانی در بخش خلبانی و کادر فنی بوده است. خلبانان مسئولیت‌های پروازی از قبیل، سرفرماندهی پرواز، استاد خلبانی، دروس زمینی، خلبان آزمایشی، سراسناری را به‌عهده دارند. تا قبل از سال ۱۳۴۷ هوانیروز برای تأمین نیروی انسانی خود در بخش‌های خلبانی و فنی از افسران دانش‌آموخته دانشکده افسری سود می‌برد. اما در سال‌های بعد روش‌گزینش تغییراتی اعمال نموده و دانشجویان داوطلب را از پایه اولیه‌ی دانشکده افسری به خود اختصاص می‌داد. پس از سال ۱۳۷۴ صرفاً جذب کارکنان هوانیروز از دانشگاه افسری امام علی (ع) و مراکز درجه‌داری ۰۶ بوده است. و این روند تأمین نیروی انسانی تاکنون ادامه دارد. (یاری، ۱۳۹۲: ۱۴۰)

بکارگیری دانشجویان دانشکده افسری در همه مراحل متداول بوده و از سال ۱۳۸۲ به بعد داوطلبان خلبانی و نگهداری و تعمیر را بصورت جداگانه پذیرش و در دانشکده پرواز دانشگاه افسری امام علی (ع) آموزش‌های مقدماتی و عمومی ارائه و سپس جهت طی دوره‌های تخصصی به مرکز آموزش شهید وطن‌پور اصفهان اعزام می‌گردند. درجه‌داران را برای بکارگیری در بخش‌های تعمیرات بالگردهای هوانیروز جهت انجام امور تعمیراتی استخدام و در آموزشگاه درجه‌داری نسبت به آموزش و پرورش آنان اقدام می‌نماید و تعدادی از آن‌ها برای تصدی مشاغل آموزشی انتخاب و در آموزشگاه فنی به امر آموزش دانش‌آموزان و دانشجویان فنی می‌پردازند. (همان: ۱۴۴) بدیهی است هوانیروز با توجه به نیروی انسانی ماهر در اختیار داشته است، توانسته است در سالهای اول جنگ عراق و ایران اثر و کارآمدی منحصر به فردی داشته باشد. به عبارتی هوانیروز بخش مهمی از موفقیت خود در عملیات‌های واکنش سریع سالهای اول جنگ مدیون نیروهای ماهر و خلبانان ورزیده است

قابلیت عملیاتی هوانیروز در جنگ دوم عراق - ایران

عملیات واکنش سریع محور جنگ‌های آینده است و مسلماً نیرو و ارتشی در جنگ‌های آینده قدرتمندانه، برتری میدان نبرد را به دست می‌گیرد که یگان‌ها و نیروهای واکنش سریع داشته باشند. مزیت قابل ملاحظه واکنش سریع این است که با استفاده از نگرش ساماندهی می‌توان گره‌های حیاتی سامانه دشمن را یافته و به جای تخریب بی‌نتیجه، آن سامانه را تحت پایش گرفته یا دست کم باعث تغییر رفتار آن شد. بازیگری که موفق به انجام این مهم شود، جنگی کم تلفات، برای نیروهای خودی و همچنین دشمن و کم تخریب، کم‌هزینه، اخلاقی و سرنوشت‌ساز را انجام خواهد داد.

عملیات واکنش سریع هوانیروز نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران را می‌توان به عنوان یک ابزار هدف‌گیری کارآمد در سطح تاکتیکی به شمار آورد. در این رابطه بعد تاکتیکی عملیات تأثیر محور و واکنش سریع در حقیقت بعد برنامه‌ریزی و اولویت‌بندی اجرای عملیات‌هایی بود که در در چارچوب راهبرد تعیین شده و سازمان رزم ارتش برای رسیدن به هدف جنگ را محقق می‌ساخت. البته این رویکرد به دنبال بهره‌برداری از نقاط ضعف کلیدی دشمن از طریق تحلیل توانمندی‌های آن به عنوان یک نظام کامل بود. زیرا عملیات تأثیرمحور و واکنش سریع قاعدتا به دنبال تخریب گره‌های حساس و نه تخریب کل

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق.....۵۵

زیرساخت برای دستیابی به تأثیر مطلوب و انجام عملیات موازی با تمرکز به حمله هم‌زمان به تمام اهداف مطلوب به‌جای حمله متوالی متمرکز است. (منزوی، ۱۳۸۸: ۲۹)

از این‌رو، با توجه به نیاز نبردهای امروز جهان به تحرک بالا و مطمئن، یگان‌های زمینی برای اعمال طرح‌های فرماندهان، کاربرد یگان‌های بالگرد در ارتش‌های جهان در مقیاس‌های مختلف عمومیت یافته است. و بالگردهای تهاجمی تبدیل به یک عنصر مهم در نبرد رزمی زمینی و پشتیبانی هوایی نزدیک شده‌اند. و نقش مؤثری را در عملیات واکنش سریع ایفا می‌نمایند (یاری، ۱۳۹۲: ۱۸۴). استفاده از بالگرد به عنوان وسیله‌ی جنگی همیشه مد نظر بوده و هست. بالگرد مقدوراتی چون پرواز بدون باند، ثابت ماندن در هوا دارد که هواپیما ندارد. نیازمند فرودگاه نیست در هر زمان و مکانی می‌تواند نشست و برخاست کند در صورت بمباران فرودگاه‌ها، نقش بسزایی ایفا می‌کند. یگان هوانیروز با داشتن سلاح‌های بالگردها از دقت، فن‌آوری و مرگ‌باری لازم برای مقابله با تهدیدات متعارف و پیش‌بینی نشده برخوردار است سیستم‌های دیجیتالی، مهمات دقیق در این مورد رو به رشد و افزایش است اکنون هر ارتشی باید ۱۹ برابر میزان توانایی در جنگ جهانی دوم قدرت داشته باشد. در آینده ارتش‌ها باید از تجهیزات لیزری، مادون قرمز، و سیستم‌های هدایت‌گر مهمات هوشمند برخوردار باشند. بالگردها نیز نقشی اساسی در جنگ‌های آینده دارند.

بالگردها می‌توانند فشاری معادل یک تیپ به نیروهای دشمن وارد آورند مصادیق و نمونه آن در زمان محاصره جزیره آبادان توسط لشگرهای زرهی عراق می‌توان اشاره نمود که بالگردهای شکاری کبرا هوانیروز ارتش با عکس‌العمل سریع و زود هنگام با اجرای عملیات واکنش سریع، اقدام به انهدام تانک و ادوات زرهی تلاش اصلی متجاوز نموده و از رسیدن تلاش پشتیبان برای تقویت نیروهای درگیر ممانعت بعمل آورده، توانست نقش تعیین‌کننده‌ای در شکست حصر آبادان ایفا نماید. همچنین با انجام عملیات هلی‌برن بخشی از کارکنان و تجهیزات و جنگ‌افزار گردان ۱۵۳ پیاده را در کم‌ترین زمان به جزیره آبادان منتقل نمود و این گردان در تقویت یگان‌های درگیر و شکست حلقه محاصره تأثیرات قابل ملاحظه‌ای داشت.

بالگردهای ترابری این یگان در تمام عملیات‌های آفندی و پدافندی در جابجایی فرماندهان، حمل تدارکات و نیرو در دشت‌های وسیع خوزستان و مناطق صعب‌العبور نقشی ماندگار از خود نمایش گذاشته است. در روزهای اول جنگ هجوم سنگین و سراسری نیروهای عراقی

و پیشروی آن‌ها با یگان‌های زرهی و مکانیزه، فرصت فکر کردن و مجال برای طراحی عملیاتی در بکارگیری هماهنگ امکانات موجود تا حد زیادی از فرماندهان نیروهای خودی سلب نموده بود. به همین دلیل بالگردهای هوانیروز در دسته‌های پروازی بصورت مستقل وارد عمل شده و با انجام شناسایی با شلیک راکت و موشک نیروهای دشمن و تجهیزات آن را منهدم نمودند. بالگردهای کبرای هوانیروز با اجرای عملیات واکنش سریع پیشروی واحدهای رزمی متجاوز را که قصد عبور از پل نادری برای دستیابی به سرپل داشت سد نموده و موجب عقب نشینی یگان‌های دشمن به موضع خود گردید. بی‌شک این اقدام هوانیروز را در نوع خود می‌توان به عنوان عملیات تأثیرمحور تلقی نمود.

در هفته‌های اول جنگ بالگردهای شکاری کبرا، ترابری ۲۱۴، جت رنجر شناسایی ۲۰۶ ضمن پشتیبانی به موقع و سریع از مدافعان خرمشهر و تک بر علیه نیروهای دشمن، زیر آتش توپخانه و بمباران دشمن مردم جنگ زده و مجروحین را به آبادان و محل‌های امن تخلیه نمودند. به نظر می‌رسد این اقدام را غیر از یگان پرتحرک و با سرعت هوانیروز، یگان دیگری توانایی انجام آن را نداشت. تیپ ۳ لشکر ۹۲ زرهی در عملیات پدافند از سوسنگرد، به مدت ۸ روز از پشتیبانی مداوم هوانیروز برخوردار بود، تیم‌های آتش بالگردهای شکاری کبرا طی دهه‌ها سورتی پرواز، با تداوم پرواز بر روی صحنه نبرد و شکار تانک‌ها و نفرات پیاده دشمن، وارد کردن تلفات زیادی به آن‌ها، تخلیه مجروحین و تدارک تجهیزات، همچنین در کاهش توان رزمی متجاوز و کند کردن پیشروی دشمن عملکرد خوبی داشت. به طور خلاصه، هوانیروز مأموریت‌های تاکتیکی و پشتیبانی زیادی را در طول جنگ تحمیلی بویژه در سال اول جنگ در منطقه جنوب انجام داده است.

یافته‌ها

هوانیروز و ابتکار قدرت‌نمایی سریع در سال اول جنگ

خلق این ابتکار و فناوری‌های مورد استفاده برای یک سیستم حمل و نقل از طریق هوا (شبه حمل تانک با بالگرد) و انتقال خودرهای زرهی و بعضی از ادوات جنگی و جنگ-افزارها با بکارگیری یگان واکنش سریع چون هوانیروز در نبردهای آینده زمینی میسر می‌شود. جایجایی سریع صحنه عملیات و دفاع محکم از ویژگی‌های نبردهای آینده است که با مأموریت‌های هوانیروز پیوستگی دارد. (جوباگی، ۱۳۸۵: ۲۹۱) هوانیروز با استفاده از بالگردهای کبرا و موشک‌های تاو و راکت و توپ ۲۰ میلی‌متری در پشتیبانی از یگان‌های

لشگر ۲۱ حمزه، پیشروی نیروهای عراقی برای عبور از پل نادری با مقاومت رزمندگان دلیر نیروی زمینی ارتش، کند و سد نموده، تلفات و ضایعات سنگینی بر نیروها و تجهیزات متجاوز وارد، تا سرانجام دشمن وادار شد همانند روزهای قبل به پدافند در مواضع اجباری قناعت نماید. همچنین ارتش عراق در منطقه جنوب غربی اهواز- دبحردان پاتک‌های سنگینی بر علیه نیروهای ایرانی اجرا نموده، هوانیروز با اجرای عملیات واکنش سریع با استفاده از بالگردهای کبرا با انجام پروازهای مستمر بر روی صحنه نبرد و انهدام یگان‌های زرهی دشمن خلا ناشی از کمبود نیرو را جبران، و بالگردهای پشتیبانی تعدادی از نیروهای تازه نفس را به منطقه عملیات هلی‌برن، و با حمل مقدار زیادی مهمات و تجهیزات نیروهای خودی را پشتیبانی نمودند.

موضوع مهم و اساسی و سرنوشت ساز، تثبیت دشمن در سال اول جنگ، از مباحثی است که مغفول و مظلوم مانده است. زیرا سایر عملیات انجام شده در دوران دفاع مقدس در کلیه مراحل به برکت و برپایه و اساس تثبیت متجاوز انجام گرفته است. طبق قوانین راه‌کنشی (عملیاتی- تاکتیکی) اساساً تا زمانی که تجاوز دشمن سد و متوقف نگردیده باشد، اجرای پاتک یا آفند متقابل مقدور نیست. این قضیه جزء فرضیات اثبات شده تاکتیکی است و نمونه‌ها، مصادیق آن را در تاریخ نظامی شاهد بودیم. (بختیاری، ۱۳۹۲: ۳) در این بحث کلیدی و تعیین کننده در سال اول جنگ، هوانیروز از جمله یگان‌هایی بوده است که با اجرای عملیات واکنش سریع و فعالیت‌های اصلی و کارساز در کنار سایر یگان‌های زمینی، نقش بی‌بدیلی را در کند نمودن پیشروی یگان‌های زرهی و متوقف کردن ماشین جنگی ارتش متجاوز ایفا نمود. در هفته‌های اول جنگ از طریق ایمان، ایثار، و رشادت مظلومانه و با کاربرد ماهرانه کلیه بالگردهای رزمی و پشتیبانی خدمات رزمی و تخصص خلبانان قهرمان و کارکنان فنی اقدامات عملی برجسته از خود به نمایش گذاشت. مسلماً یگان‌های زمینی به تنهایی قادر نبودند ۱۲ لشگر اشغالگر را از ادامه پیشروی باز دارند لذا این یگان توانمند مقدرات نیروی زمینی را در هدایت عملیات تاکتیکی ازدیاد بخشید و پشتیبانی‌های آتش و قدرت تحرک بیشتری جهت مانور نیروهای رزمی زمینی فراهم نموده است.

با بررسی دیدگاه‌های صاحب‌نظران و مصاحبه‌های انجام گرفته با خلبانان هوانیروز حاضر در صحنه عملیات، مؤید این نکته است که بالگردهای تهاجمی کبرا در منطه عملیاتی جنوب کشور با کند کردن و انهدام تجهیزات، ادوات زرهی دشمن و متوقف نمودن ماشین جنگی

عراق، نقش خود را به بهترین شکل ممکن ایفا نمودند. و بی‌شک یکی از عملیات‌های تأثیرمحور هوانیروز در منطقه جنوب در روزهای اول جنگ به شمار می‌آید. سرعت عمل بالگردهای هوانیروز در فضای منطقه نبرد و پشتیبانی نزدیک هوایی از نیروهای درگیر زمینی، همچنین انهدام بخشی از ادوات و تجهیزات نیروهای تک‌ور دشمن در کند نمودن حرکت یگان‌های زرهی متجاوز تأثیر زیادی در موفقیت و ارتقاء روحیه نیروهای خودی داشت.

بی تردید می‌توان گفت کمتر عملیاتی است که هوانیروز در آن شرکت نداشته باشد. در حوزه‌های مختلف فرماندهی و کنترل، شناسایی به وسیله آتش و به تأخیر انداختن تحرک دشمن، تأمین یگان‌های تک‌ور، تخلیه مجروحین در داخل میدان نبرد، هدایت و اجرای عملیات فریبنده، حمل و نقل نیرو و تجهیزات عکاسی هوایی، عملیات ویژه، با تعهد، تخصص، و تجهیزات، نقش ترمز اصلی را در متوقف کردن ارتش اشغالگر عراق داشته است. و در اکثر عملیات سال اول جنگ راهبرد دشمن را در مناطقی که جهت تصرف آن‌ها هدف-گذاری کرده بود با شکست مواجه ساخت و این یعنی انجام عملیات تأثیرمحور توسط یگان هوانیروز. به بیان بهتر یگان هوانیروز در برخی عملیات واکنش سریع باعث تغییر رفتار دشمن گردید نیروهای دشمن با سرعت تمام به طرف اهواز در حرکت بودند که با شلیک موشک و راکت بالگردهای شکاری کبری در محور اهواز آبادان، متجاوز تغییر مسیر به طرف آبادان را در برنامه هدایت یگان‌های خود قرار داد.

مزیت قابل ملاحظه‌ای که هوانیروز با انجام عملیات تأثیرمحور می‌تواند به ارمغان بیاورد دستیابی سریع به اهداف سطوح مختلف تاکتیکی، عملیاتی و راهبردی با صرف کم‌ترین هزینه و زمان و تلفات است. گره‌های حیاتی سامانه دشمن را یافته و به جای تخریب بی-نتیجه اهداف، هدف‌های کلیدی و حساس را با مهمات هوشمند خود مورد هدف قرار می-دهد. از طریق بررسی پیوندهای سببی و شرایط محتمل (تأثیرات) اقدامات را به مقاصد پیوند زده و منجر به تدوین یک راهبرد منسجم می‌شود انجام این مهم، فرصت لازم را برای فرماندهان و طراحان جنگ مهیا می‌سازد تا بتوانند به طرح‌ریزی عملیات آفندی بر علیه مهاجم اقدام نمایند. بنابراین عملکرد بالگردهای هوانیروز در نبردهای گذشته، حال و آینده بیشتر از کارآیی بعد اثربخشی داشته و دارند. (حیدری، ۱۳۹۰: ۶۸)

با توجه به عملکرد بالا و اثربخش یگان هوانیروز در اجرای عملیات تأثیرمحور و تحرک بالای آن با دارا بودن نیروی انسانی ماهر و خلبانان شجاع و آموزش دیده، همچنین تجهیزات

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق.....۵۹

مناسب و بالگردهای مختلف برای اجرای هرگونه مأموریت و داشتن کارنامه درخشان و قابل قبول در زمان جنگ تحمیلی بهتر است از وضعیت تمرکزی و پایگاهی خارج و با سپاه‌های منطقه‌ای و قرارگاه‌های تاکتیکی سامان‌دهی شود. تا در صورت نیاز فرماندهان در کمترین زمان قادر باشند در مقابل تهدیدات منطقه‌ی مورد نظر بکار بگیرند. به‌هرحال اگر حضور مؤثر و به موقع بالگردهای هوانیروز در صحنه عملیات نبود احتمالاً سرنوشت جنگ تغییر کرده و اهواز نیز همانند خرمشهر عزیز تصرف و اشغال می‌شد و بعید بود که عملیات‌های موفقیت‌آمیز دیگری چون طریق‌القدس، ثامن‌الائمه، فتح‌المبین، و بیت‌المقدس را طراحی و اجرا گردد. بنابراین هوانیروز در سال اول جنگ سهم زیادی در حفظ خوزستان دارد. اقدامات تاکتیکی و عملیاتی برجسته در زمان درگیری‌ها و لحظات بحرانی را در گفتار فرماندهان وقت، مثل امیر آذین، کیومرث احدی و هوشنگ یاری به وضوح می‌توان دید. نمودار شماره (۱) آمار بالگردهای شرکت کننده در زمان دفاع مقدس، بویژه در سال اول جنگ در صحنه عملیات جنوب را نشان می‌دهد.

نمودار شماره (۱) آمار بالگردهای شرکت کننده در زمان دفاع مقدس، در سال اول جنگ در صحنه عملیات جنوب

از طرفی آمار شهدای خلبان هوانیروز، خود نشان از حاضر بودن فرماندهان ارشد این یگان ارزشمند در خطوط مقدم بوده و مؤید این نکته است که آن‌ها صرفاً به هدایت گردان‌ها از منطقه عقب جبهه اکتفا نکرده‌اند. تعداد ۹ نفر خلبان اسیر و ۲۵ نفر شهید در روزهای اول و شهدای زیاد در سال اول جنگ تحمیلی، آن‌هم فقط در منطقه جنوب (خوزستان) قابل تأمل است.

نتیجه‌گیری

اهمیت و کاربرد بالگرد در جهان پس از جنگ کره، برای اغلب کارشناسان و دست‌اندرکاران نظامی بیشتر مشخص گردید. کاربرد بالگرد برای ارتباط و مخابرات، فرماندهی و کنترل، تنظیم تیر توپخانه، تخلیه مجروح و امروزه برای اجرای عملیات تأثیرمحور هر کشوری را ترغیب می‌نماید که هر چه بیشتر از این وسیله استفاده نماید. پس از دوران دفاع مقدس و مشاهده نحوه و میزان کاربرد بالگردها طی جنگ آمریکا در عراق و افغانستان روشن شد که بالگرد به دلیل عدم وابستگی به فرودگاه و انجام عملیات غافل‌گیری، خستگی کم‌تر نیروها، سرعت عمل بالا و تحرک صددرصد می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در جنگ‌های آینده داشته باشد.

هوانیروز یکی از کارآمدترین و مؤثرترین یگان‌های تخصصی نژاجا می‌باشد که با حضور مقتدرانه خود و انجام عملیات تأثیر محور با کارکرد واکنش سریع، همگرا، هم‌افزا و چندگانه با یگان‌های زمینی و حتی دیگر نیروها در صحنه‌های مختلف نبرد و امداد رسانی کارنامه درخشانی را در بین یگان‌های نظامی ارتش به خود اختصاص داده است، این یگان ارزشمند توانست با تحرک و عکس‌العمل سریع و استفاده از امکانات موجود خود، در اسرع وقت از پایگاه‌های مربوطه پرواز و در مناطق جنگی حضور پیدا کند. با توجه به تجارب ارزنده‌ای که از هشت سال دفاع مقدس دارد و به عنوان یکی از یگان‌های تأثیرگذار در جنگ مطرح شده، می‌تواند با استفاده از این تجارب و قابلیت‌ها و توانمندی‌های موجود، قدرت بازدارندگی را در هر زمان و مکان از خود نشان دهد و ساختار و توانایی‌های خود را متناسب با مدل و ادبیات جنگ‌های نوظهور و آینده به اجرا درآورد. جابجایی سریع از فرآیندهای مهم هوانیروز می‌باشد. به علت متکی نبودن به فرودگاه، پس از بمباران فرودگاه‌های کشور در تاریخ ۱۳۵۹/۶/۳۱ توسط هواپیماهای عراقی و شروع جنگ تحمیلی، توانست به‌عنوان اولین نیروی واکنش سریع، در منطقه عملیاتی جنوب کشور مستقر و از روز دوم جنگ، پروازهای عملیاتی خود را شروع نماید. و نقش بسزایی در برطرف نمودن بخشی از شوک اولیه ضربه مهاجم داشته باشد.

هوانیروز در سطوح سه‌گانه (تاکتیکی، عملیاتی، راهبردی) نقش سازنده و تعیین‌کننده‌ای را در عملیات‌های منطقه‌ای جنوب در سال اول جنگ تحمیلی ایفا نموده است. تسریع و تسهیل هدایت عملیات‌ها را، بویژه در سال اول جنگ تحمیلی فراهم نموده و بازوی مستحکم فرماندهان صحنه عملیات بوده است. می‌توان ادعا کرد در جنگ‌های آینده - که

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق.....۶۱

ماهیتی کوتاه مدت دارند- سرعت واکنش یا سرعت کنش و واکنش، موضوعی سرنوشت‌ساز بوده، می‌تواند ابعاد دیگر جنگ را تحت تأثیر خود قرار دهد. و بالگردهای هوانیروز عنصر مهمی به‌شمار می‌روند. هوانیروز از ابتدای دفاع مقدس در مناطق و صحنه عملیات حضور جدی داشت و نقش موثری در توقف عملیات دشمن و پشتیبانی نیروهای خودی به ویژه در شمال آبادان، غرب دزفول، سوسنگرد و کرخه- شوش داشته است. و عملیات‌های تأثیرمحور زیادی در طول جنگ تحمیلی به انجام رسانده است. و توانسته است با عملکرد به موقع و انجام عملیات واکنش سریع استراتژی دشمن را با شکست مواجه کند. در حقیقت این یگان، نقش راهبردی خود را در زمان جنگ به خوبی ایفا نموده است.

با بررسی و مطالعه دقیق اسناد و مدارک دفاع مقدس و حماسه‌های هوانیروز دلالت بر حضور معنادار و اثربخش خلبانان هوانیروز در دفاع مقدس مخصوصاً در منطقه خوزستان دارد به عبارتی عدم حضور هوانیروز ممکن بود سرنوشت جنگ را به کلی تغییر دهد چنانچه در آن شرایط تا پیشروی دشمن به کمک نیروها و هوانیروز سد و متوقف نمی‌شد با دشمن در حال حرکت آن‌هم با استعداد تقریباً ۳ برابر احتمالاً صرفاً نبرد زمینی جوابگو نبود و اهواز نیز همانند خرمشهر به دست نیروهای عراقی می‌افتاد. فرماندهان در شرایط بحرانی از توانمندی این یگان هم در هدایت عملیات‌ها و هم در کمک‌گیری از آتش بالگردهای کبرا و دیده‌بانی و شناسایی آنان در مراحل مختلف عملیات به بهترین نحو بهره می‌جستند که خود از نقش مؤثر و تعیین‌کننده این یگان در جنگ حکایت دارد.

یگان‌های هوانیروز باید با سپاه‌های منطقه‌ای ساماندهی شده و در هرکدام از قرارگاه‌های منطقه‌ای (سپاه) یک گروه هوایی مشتمل بر (یک گردان تهاجم هوایی، یک گردان ترابری مختلط و یک گروهان پشتیبانی مختلط) تشکیل شود. همچنین برای قرارگاه‌های تاکتیکی (لشگرهای سابق) یک هنگ هوایی شامل (یک گردان مختلط پروازی اختصاص یابد. فرماندهان قرارگاه‌ها قادر خواهند بود از این یگان‌ها جهت اجرای عملیات متحرک هوایی و عملیات مشترک با نیروی هوایی استفاده نمایند. و در شرایط اضطرار و انجام هرگونه عملیات واکنش سریع در دسترس و تحت امر فرماندهان بوده و انجام عملیات را تسهیل و منتج به نتیجه می‌نمایند. به دلیل اهمیت این یگان راهبردی در کلیه رزمایش‌های روی نقشه و تمرینات صحرائی ناظران و خلبانان هوانیروز دعوت بعمل آید. همچنین در حین اجرای رزمایش صحرائی بازدیدهایی برای آگاهی از امکانات هوانیروز برای کلیه رسته‌ها

برگزار و تمرینات مشترک مداوم انجام شود. برای اجرای رزمایش‌های مشترک و درک متقابل از تاکتیک‌های یکدیگر و امکانات هوانیروز بهتر است تعدادی از خلبانان این یگان به دوره عالی پیاده، زرهی، توپخانه اعزام شوند و تعدادی از دانشجویان این رشته‌ها نیز دوره عالی را در هوانیروز طی نمایند.

منابع

- ایزدی، پیروز (۱۳۸۱) نیروی زمینی و جنگ، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه، معاونت تحقیق و پژوهش،
آراسته، ناصر، (۱۳۹۱) چرا و چگونه باید از جنگ بدانیم، تهران، ایران سبز،
آراسته، ناصر (۱۳۸۸) کلیاتی از جنگ و مواردی از دفاع مقدس، تهران، ایران سبز،
آقامحمدی، داود (۱۳۹۲) سامانه‌های رزم زمینی چابک، تهران، انتشارات دافوس آجا،
جعفری، مجتبی (۱۳۸۴) اطلس نبردهای ماندگار نزا، انتشارات نیروی زمینی آجا،
جوادی‌پور و دیگران، محمد، (۱۳۸۱) نبردهای غرب دزفول، سازمان عقیدتی سیاسی آجا،
انتشارات ارتش، جلد اول،
حسینا، سید احمد (۱۳۹۱) ناگفته‌هایی از روزهای اول جنگ یا یاری از حماسه مقاومت خرمشهر،
تهران، سازمان آثار دفاع مقدس آجا،
حسینی، سید یعقوب و دیگران (۱۳۷۳) نبردهای غرب اهواز و سوسنگرد، سازمان آثار دفاع مقدس
آجا،
حسینی، سید یعقوب، (۱۳۷۳) اشغال خرمشهر و شکستن حصر آبادان، سازمان آثار دفاع مقدس
آجا، جلد سوم،
حیدری، کیومرث (۱۳۹۲) آسیب‌پذیری قدرت‌های بزرگ در محیط جنگ ناهم‌تراز، تهران،
انتشارات دافوس آجا،
حیدری، کیومرث (۱۳۹۰) جنگ‌های آینده، تهران، انتشارات دافوس آجا،
زد-جوباگی (۱۳۸۵) عملیات تأثیرمحور، مترجم سهراب سوری، تهران، دانشگاه امام حسین،
دافوس سپاه،
کریم زاده، اردشیر، (۱۳۸۸) حماسه‌های ماندگار هوانیروز در دفاع مقدس، تهران، نوید طراحان،
کیانی، سورنا، (۱۳۸۳) شمشیر پیروزی، تهران، سازمان آثار دفاع مقدس ارتش جمهوری اسلامی
ایران،

نقش هوانیروز در عملیات واکنش سریع با تأکید بر عملکرد هوانیروز ایران در سال اول جنگ ایران و عراق.....۶۳

یاری، هوشنگ(۱۳۹۲) نگاهی به هوانیروز گذشته و حال و آینده، تهران، سوره سبز،
معین وزیری، نصرت ا... (۱۳۸۲) تحلیلی بر وقایع صحنه عملیات خوزستان در سال اول جنگ،
تهران، سازمان آثار دفاع مقدس اجا،
منزوی، مسعود، (۱۳۸۸) عملیات تأثیرمحور، رویکرد و ابعاد آن، مرکز آینده پژوهی علوم و فناوری
دفاعی،
سازمان عقیدتی سیاسی آجا(۱۳۷۲) نقش ارتش در هشت سال دفاع مقدس، گروه پژوهش و
نگارش انتشارات سازمان عقیدتی سیاسی، سازمان عقیدتی سیاسی ارتش،
بختیاری، مسعود، (۱۳۹۳) تثبیت اولیه دشمن در سال اول جنگ مبنای همه پیروزی‌ها در هشت
سال دفاع مقدس، معارف جنگ،
رشیدی، مهدی(۱۳۹۱) فعالیت‌های هوانیروز در ۸ سال دفاع مقدس، تهران دفتر معارف جنگ
هوانیروز،

مجله صف، ماهنامه ارتش جمهوری اسلامی ایران، شماره ۳۹۶، ۲۵

خبرگزاری ایسنا، ۱ مهرماه ۹۳

خبرگزاری ایرنا، ۹۳/۷/۱

روزنامه جمهوری اسلامی ایران ۱۳۵۹ ۸/۲۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی